

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ו', תשט"ו

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

על אשכנזית ו"ספרדית"

לפני זמן מה שאֶנֶני מורה עברי מחוץ-לארץ: "מאיו
סיבה הונהג ונשתלט בדיבור העברי בארץ-ישראל המבטא
הספרדי דווקא, ולא האשכנזי? כלום המבטא האשכנזי אינו
נכון יותר? והרי אף מבטא יהודי תימן דומה למבטא
האשכנזי? וגם מספר היהודים האשכנזיים בעולם רב יותר
ממספר היהודים הספרדיים גם היום וגם בשעה שנתחדש
הדיבור העברי". עד כאן דברי השואל.

כדי להשיב על השאלה — עלינו לברר תחילה פרטים אחדים, שנגע בהם השואל.

ראשית: שאלת המבטא הנכון או הבלתי-נכון. האם הספרדי הוא הנכון או האשכנזי? אין היגיון בשאלה מעין זו. דומה היא, כאילו שאל השואל: מה נכון יותר: איטלקית או צרפתית? שתי הלשונות הן יורשותיה וממשיכותיה של הרומית, אלא שכל אחת התפתחה והתגוונה באופן אחר בהשפעות שונות, ואין לשאול, איזו מהן נכונה יותר. כך גם מבטאיה של העברית, שהתפתחו במשך דורות בארצות שונות בהשפעות שונות — אין לשאול בהם, איזה נכון יותר. כל אחד מהם נכון הוא לגבי מבטאיו. אלה הוגים את הקמץ — a, ואלה הוגים אותו מעין o או אחרת, ואין לפסוק, מה נכון יותר. לגבינו נכון לבטאו a, משום שכך הוא המבטא המקובל בתוכנו.

שאלה אחרת היא, איזה מהם קדום יותר, אולם על כך אין תשובה ברורה. מתוך התרגום היווני של התנ"ך אנו יודעים, שהמבטא היה דומה למבטא הנקרא ספרדי: Abraham, Sara, David, Joel וכדומה. מתוך הניקוד המסור בידינו אנו יודעים, שהנקדנים דברו במבטא הדומה לאשכנזי, שאם לא כן, למה הבדילו בניקוד בין קמץ לפתח, ולא הבדילו בין קמץ גדול לקמץ קטן? אין זאת, אלא שביטאו את הקמץ — כגדול כקטן — o. ומה היה מבטאם של אלה שקדמו גם לניקוד וגם לתרגום היווני — לא ידוע וגם לא ייוודע לעולם.

אל נא נדבר אפוא על נכון ולא-נכון בשאלה זו.

גם אין לומר כדברי השואל, שמבטא בני תימן דומה לאשכנזי. הוא דומה לו רק בהגיית תנועות אחדות, אך לא בהגיית הקונסוננטים ע, ח, ק, ט, ו.

נחזור לגוף השאלה:

מדוע גבר המבטא הספרדי, אף על פי שרוב היהודים

אשכנזים הם, גם היום וגם בימי תחיית הדיבור העברי?

סיבות אחדות היו כאן.

אין מבטא אשכנזי אחיד. ההבדל בין מבטאם של בני פולין וגליציה ובין מבטאם של בני ליטא או בני מערב אירופה — הנמנים עם האשכנזים — גדול לפעמים יותר מן ההבדל שבין המבטא האשכנזי לספרדי. סורו נא לבית-כנסת אשכנזי-פולני ותיווכחו. לכן אין לדבר על מבטא אשכנזי כמבטאם האחד של היהודים האשכנזים, ואילו המבטא של היהודים המכונים ספרדים אחיד יותר, ולמרות גיוונים שונים שבמבטאם של בני ארצות שונות, המונח „מבטא ספרדי“ מורה על מבטא מסוים. וזה היה אחד מיתרונותיו של מבטא זה על האשכנזי בימי תחיית הדיבור. אין מבטא אשכנזי, אלא מבטאים אשכנזיים שונים, ומספר דובריו של כל אחד ואחד מהם אינו מכריע את מספר מבטאי ספרדית.

הסיבה השנייה: המבטא הספרדי נחשב בעיני בן-יהודה וחבריו יפה יותר, הן בשל הקפדתו על ההטעמה הנכונה — מלרע ומלעיל — הן בשל תכונות אחרות שבטעם, ובייחוד משום שזהו המבטא המקובל ברוב ספרי המדע הבלשני. מבטא זה נתקבל על חכמי הגויים, במבטא זה נשמעים השמות העבריים התנכיים בלשונות לועזיות:

אברהם, שרה, ברוך, יואל, דויד ועוד. גם עובדה זו היה בה
מן הכוח המושך את היהודי המודרני.

נוסף על כך, המבטא האשכנזי הזכיר את מסורת הגולה.
שהרי ראשי המדברים בתחיית הלשון מן הגולה האשכנזית
באו. את המבטא הספרדי פגשו ראשונה בארץ-ישראל,
ולכן היה בעיניהם ארץ-ישראלי יותר. והבריחה מן המסורת
הייתה גם היא במידה ניכרת בין הכוחות המניעים את בן-
יהודה וחבריו.

וסיבה נוספת, סטאטיסטית, גם היא עיקר כאן. אם אנו
מדברים על רוב ומיעוט. אין לנו להביא בחשבון את העובדה.
שרוב יהודי העולם היה אשכנזי. הדיבור העברי נתחדש
בעיקרו לא למען יהודי העולם, אלא למען יהודי ארץ-
ישראל, וכאן לא היו באותה שעה האשכנזים רוב, אלא
מיעוט. ואם נביא בחשבון לא את כל יהודי ארץ-ישראל, אלא
רק את אלה שהיו מוכנים להחיות את הדיבור העברי היום-
יומי, או לפחות להשלים עמו — ודאי נודה, שהרוב היו דווקא
היהודים הספרדיים. היישוב הישן האשכנזי ברובו המכריע
התנגד לתחיית העברית המדוברת.

ואחרון אחרון:

המבטא שבפינו, למעשה אינו ספרדי כלל וכלל, שכן
רוב המדברים אינם מבחינים בין אליף לעיין, בין חית לכיף
רפה, בין קו"ף ובין כ"ף, בין תי"ו ובין טי"ת, בין בי"ת רפה
ובין וי"ו, בין רפה ובין דגוש. רק את החלק הקל קיבלנו
מן המבטא הספרדי — את הגיית התנועות ואת ביטול התי"ו
הרפה. בכל השאר השתלט עלינו המבטא האשכנזי דווקא.

מי שמדבר על נכון ולא-נכון במבטא — יוכל לומר
לשיטתו, שקיבלנו את הלא-נכון שבמבטא הספרדי עם
הלא-נכון שבמבטא האשכנזי, ומשניהם יצא מבטא זה
שברחוב העברי. וסרה הקושיה.